

सर्वजा उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष दसौँ पत्रको
प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
किरण नेपाल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६४

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

सर्वजा उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि शोधार्थी श्री किरण नेपालले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै लगनशीलतापूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६४ / /

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग,
कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको समूह २०६१/०६३ का छात्र किरण नेपालले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि तयार गर्नुभएको सर्वजा उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिद्वारा आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
शोधनिर्देशक

प्रा. घनश्याम उपाध्याय
विभागीय प्रमुख

बाह्य परीक्षक

मिति : २०६४ / /

कृतज्ञताज्ञापन

सर्वजा उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरु प्रा.राजेन्द्र सुवेदीज्यूको निर्देशनमा तयार गरेको हुँ । आफ्नो कार्यव्यस्तताका बीच रहेर पनि मलाई यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा निर्देशन तथा विविध सल्लाह प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख तथा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म कृतज्ञ छु । शोधपत्र तयारीका क्रममा अमूल्य सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु गोविन्दप्रसाद शर्मा, नेत्र सुवेदी र अन्य गुरुहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्री सङ्कलनमा सहयोग गर्ने त्रि.वि.केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुर, अन्य पुस्तकालय तथा सम्बन्धित सबै सङ्घसंस्थाहरूप्रति आभार व्यक्त गर्नु मैले आफ्नो कर्तव्य ठानेको छु ।

मेरो अध्ययनमा अविरल प्रेम, स्नेह, प्रेरणा र अवसर प्रदान गर्नुहुने मेरा पूजनीय पिता ठाकुरप्रसाद नेपाल तथा माता रीतादेवी नेपाल र दिदी भिनाजुहरू गीता पोखेल, पशुराम पोखेल, मीना निरौला र देवेन्द्र निरौलाप्रति चिरऋणी छु । यो शोधपत्र तयारीका क्रममा विभिन्न कोणबाट सहयोग गर्नुहुने मेरा सहृदयी मित्रहरू खगेन्द्र दहाल, किरण राई, लगायत सबै सहयोगी मित्रहरूप्रति हृदयतः आभार व्यक्त गर्दछु साथै प्रस्तुत शोधपत्रलाई टङ्कण गरी सहयोग गर्नुहुने मित्र राम राईप्रति पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सविनय अनुरोधसहित नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०६४ / /

किरण नेपाल
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष
रोल नं. १७१
समूह २०६१/२०६३
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

विषयसूची

सि.नं.		पृष्ठ सं
	परिच्छेद -एक शोधपरिचय	१-४
१.१	शोधपत्रको शीर्षक	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको विवरण	२
१.७	अध्ययनको औचित्य	३
१.८	सीमाङ्कन	४
१.९	शोधविधि	४
१.९.१	सामग्री सङ्कलन	४
१.९.२	व्याख्या तथा विश्लेषण	४
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	४
	परिच्छेद - दुई तेजराज खतिवडाको जीवनी र व्यक्तित्वका आयामहरू	५-१४
२.१	व्यक्ति	५
२.१.१	जन्म र बाल्यकाल	५
२.१.२	शिक्षादीक्षा	५
२.१.३	पारिवारिक जीवन र आजीविका	६
२.१.४	राजनीतिमा संलग्नता	६
२.२	व्यक्तित्व	७
२.२.१	स्वभाव	७
२.२.२	बाह्य व्यक्तित्व	७
२.२.३	शिक्षक व्यक्तित्व	८
२.२.४	सम्पादक तथा पत्रकार	८
२.२.५	राजनीतिज्ञ	८
२.२.६	भ्रमण	९
२.२.७	साहित्यकार	९
२.२.७.१	साहित्यिक लेखनमा प्रेरणा र प्रभाव	९
२.२.७.२	कवि	९
२.२.७.३	कथाकार	१०
२.२.७.४	उपन्यासकार	११
२.२.७.५	नाटककार	११
२.२.७.६	निबन्धकार	११
२.२.७.७	चिन्तन तथा दर्शन	१२
२.२.८	संलग्नता	१३

२.२.९	सम्मान तथा पुरस्कार	१४
२.२.१०	वर्तमान	१४
परिच्छेद - तीन		
सर्वजा उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन		
		१५-७७
३.१	नेपाली उपन्यास परम्परामा सर्वजा उपन्यासको आगमन	१५
३.२	संरचना	२०
३.३	कथासार	२२
३.४	सर्वजा उपन्यासको वस्तुसंयोजन	२८
३.४.१	लैङ्गिक द्वन्द्व	३१
३.४.१.१	पुरुष प्रबल नारी दुर्बल वस्तुको प्रयोग	३१
३.४.१.२	नारी प्रबल पुरुष दुर्बल वस्तुको प्रयोग	३२
३.४.२	यौन चिन्तन	३३
३.४.३	वनस्पति विज्ञान	३४
३.४.४	प्राणीविज्ञान	३५
३.४.५	भौतिकविज्ञान	३६
३.४.५.१	भूगोल	३६
३.४.५.२	समुद्र	३७
३.४.५.३	नदी	३७
३.४.५.४	भर्ना, ताल	३७
३.४.५.५	हिमाल, पहाड	३७
३.४.६	कालिक परिवर्तन	३८
३.४.६.१	ऋतुचक्र	३८
३.४.६.२	ज्वालामुखी	३८
३.४.६.३	चक्रवात : आँधी	३८
३.४.७	अन्तरिक्ष विज्ञान	३८
३.४.८	समाजविज्ञान	३९
३.४.८.१	नेपाली समाज र संस्कृति	३९
३.४.८.१	(अ) हायू	३९
३.४.८.१	(आ) सुरेल	३९
३.४.८.१	(इ) शेर्पा	४०
३.४.८.१	(ई) गुरुङ	४०
३.४.८.१	(उ) ब्राह्मण	४०
३.४.८.१	(ऊ) दनुवार	४०
३.४.८.२	विश्वजनीन समाज र संस्कृति	४१
३.४.८.३	सांस्कृतिक विचलन	४१
३.४.९	धार्मिक चिन्तन	४२
३.४.९.१	हिन्दूधर्म	४२
३.४.९.२	बौद्ध धर्म	४२
३.४.९.३	क्रिश्चियन धर्म	४३
३.४.९.४	इस्लाम धर्म	४३

३.४.९.५	रोमेली डायनादेवी	४३
३.४.९.६	बोला-गङ्गा	४३
३.४.१०	कला, सौन्दर्य तथा साहित्य	४३
३.४.१०.१	ऋग्वेद	४४
३.४.१०.२	यजुर्वेद	४४
३.४.१०.३	श्रीमद्भागवत महापुराण	४४
३.४.१०.४	श्रीमद्भागवत गीता	४४
३.४.१०.५	भर्तृहरिशतक	४४
३.४.१०.६	अवधूत गीता	४४
३.४.१०.७	पतञ्जलि	४४
३.४.१०.८	कार्तिक महात्म्य	४५
३.४.१०.९	चिन्तकहरू	४५
३.४.१०.९	(अ) राहुल साङ्कृत्यायन	४५
३.४.१०.९	(आ) एन्ड्र्यू मार्बल र जोन डन	४५
३.४.१०.९	(इ) जर्ज बर्नाड शा	४५
३.४.१०.९	(ई) कथाकार अन्तोन चेखव	४५
३.४.१०.१०	कलाकारिता	४६
३.४.१०.११	विभिन्न साहित्यिक उक्तिहरू	४६
३.४.११	मनोविज्ञान	४६
३.४.१२	राजनीति	४७
३.४.१३	साहित्यको सन्दर्भमा उपयोग गरिएका मिथकीय स्रोतहरू	४८
३.४.१३.१	पूर्वीय पौराणिक सन्दर्भका मिथकीय स्रोतहरू	४८
३.४.१३.२	पाश्चात्य पौराणिक सन्दर्भका मिथकीय स्रोतहरू	४९
३.४.१३.३	पाश्चात्य ऐतिहासिक सन्दर्भका मिथकीय स्रोतहरू	४९
३.४.१४	जीवनदर्शन	५०
३.५	चरित्रचित्रण	५१
३.५.१	मानवीय पुरुष चरित्रहरू	५७
३.५.१.१	म	५७
३.५.१.२	नरेश	५७
३.५.१.३	दामोदर निरौला	५७
३.५.१.४	टीका भट्टराई	५७
३.५.१.५	गोविन्द आचार्य	५७
३.५.१.६	खगेन्द्र आचार्य	५८
३.५.१.७	गणेश ढकाल	५८
३.५.१.८	लक्ष्मीनाथ भण्डारी	५८
३.५.१.९	जर्ज बर्नाड शा	५८
३.५.१.१०	अन्तोन चेखव	५८
३.५.१.११	हायू पुरुष	५८
३.५.१.१२	सुरेल पुरुष	५८
३.५.१.१३	सिद्धार्थ गौतम	५९

३.५.१.१४	यिसुखिस्ट	५९
३.५.१.१५	मोहम्मद	५९
३.५.१.१६	भगवान् शिव	५९
३.५.१.१७	शङ्कराचार्य	५९
३.५.१.१८	राहुल साङ्कृत्यायन	५९
३.५.१.१९	सुकरात	५९
३.५.१.२०	एडोल्फ हिटलर	६०
३.५.१.२१	बेनिटो मुसोलिनी	६०
३.५.१.२२	पपोप	६०
३.५.२	मानवीय स्त्री चरित्रहरू	६०
३.५.२.१	सर्वजा	६०
३.५.२.२	समानता	६०
३.५.२.३	ममता	६१
३.५.२.४	लक्ष्मी ढकाल	६१
३.५.२.५	सरस्वती	६१
३.५.२.६	सदाचार	६१
३.५.२.७	सम्पूर्णता	६१
३.५.२.८	उदय भारती	६१
३.५.२.९	डायना	६१
३.५.२.१०	खादिजा	६२
३.५.२.११	डोल्मा शेर्पा	६२
३.५.२.१२	सेल्मालागरलोफ	६२
३.५.२.१३	डायनादेवी	६२
३.५.३	मानवेतर प्रमुख पात्रहरू	६२
३.५.३.१	प्राणी	६३
३.५.३.१	(अ) सिल	६३
३.५.३.१	(आ) सिंह	६३
३.५.३.१	(इ) गङ्गटा	६३
३.५.३.१	(ई) भालु	६३
३.५.४	वनस्पति	६३
३.५.४.१	सर्वजा फूल	६३
३.५.४.२	सुनाखरी	६३
३.५.४.३	कार्नेशन	६३
३.५.४.४	लटहर	६४
३.५.४.५	समर ट्री	६४
३.६	परिवेश	६४
३.७	भाषाशैली	६५
३.७.१	कथ्यभाषा	६६
३.७.२	काव्यात्मक भाषा	६७
३.७.३	संस्कृत स्रोतका शब्द	६७

३.७.४	अङ्ग्रेजी स्रोतका शब्द	६७
३.७.५	फारसी स्रोतका शब्द	६८
३.७.६	तत्सम शब्द	६८
३.७.७	अनुकरणात्मक शब्द	६८
३.७.८	उखानहरू	६८
३.७.९	प्रतीक	७०
३.७.१०	बिम्ब	७०
३.८	द्वन्द्व	७०
३.९	दृष्टिबिन्दु	७१
३.१०	विचार	७४

परिच्छेद - चार

		७८-८१
४.१	उपसंहार	७८
४.२	सर्वजा उपन्यासमा अध्ययन गर्न सकिने सम्भाव्य शीर्षकहरू सन्दर्भसामग्री सूची	८१

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

अ.प्र.	-	अप्रकाशित
आइ. एस्सी	-	इन्टरमीडिएट अफ साइन्स
क्र.सं.	-	क्रमसङ्ख्या
जि.शि.स.	-	जिल्ला शिक्षा समिति
डा.	-	डाक्टर
तेराख	-	तेजराज खतिवडा
ते.सं.	-	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
ना.रूप.	-	नारी रूप
नं.	-	नम्बर
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
ने.रा.शि.सं.	-	नेपाल राष्ट्रिय शिक्षक सङ्गठन
पु.रूप.	-	पुरुष रूप
पृ.	-	पृष्ठ
प्रा.	-	प्राध्यापक
वि.सं.	-	विक्रम सम्बत्
सन्.	-	सम्बत्
सम्पा.	-	सम्पादक
सासंक	-	साहित्य संस्कृति कला